

Karşılaştırmalı Bir Yaklaşımla Türk Vatandaşlık Kanunu ve Çin Vatandaşlık Kanunu

Doç. Dr. Ayfer UYANIK ÇAVUŞOĞLU

*Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Milletlerarası Özel Hukuk Öğretim Üyesi*

Özet

Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki arzu edilen işbirliğine gitmek için, bu ülkeyi hukuki yönü ile tanımak ve anlamaya çalışmak şarttır. Ancak Türkiye’de, Çin hukuk sistemine yönelik akademik araştırmalar neredeyse hiç yapılmamıştır. Tebliğimizde, Çin Halk Cumhuriyeti’nin 1949 yılında gerçekleştirdikleri devrimden sonra 1929 yılından beri uygulanmakta olan Çin Vatandaşlık Kanunu (ÇVK)’nun yerine kabul edilen 10 Eylül 1980 tarihli ÇVK üzerinde duracağız. Otuz iki yıldır yürürlükte olan ÇVK, sadece 18 maddeden ibarettir. Kanun, alışık olduğumuz kanun sistematüğinden farklı olarak, kısımlar, bölümler, ayırımlar ve kenar başlıklara sahip değildir; sadece madde numaraları alt alta sıralanmıştır. ÇVK, Çin Halk Cumhuriyeti’nde bulunan elli beş resmi etnik grubun kimlik ve buna benzer unsurlarını bir yana bırakmış, millet kavramında bütünleştirilmiş bir vatandaşlık kavramından hareket etmiştir (m. 2). Bu bağlamda, öncelikle Türk ve Çin Anayasası’nda vatandaşlık ile ilgili hükümler karşılaştırılacaktır. Vatandaşlığın kazanılması, kaybedilmesi ve yeniden kazanılması gibi üç temel konuyu düzenleyen ÇVK, asli ve müktesep vatandaşlık, çifte vatandaşlık, vatandaşlığın kaybı, vatandaşlığın yeniden kazanılması, vatandaşlık meselelerinde yetkili makam, bu makamların takdir yetkisi gibi konular bakımından Türk Vatandaşlık Kanunu’ndaki düzenlemelerle karşılaştırılacak, farklar belirtilecek ve değerlendirilecektir.

Abstract

In order to meet the desired co-operation between People’s Republic of China and Turkey, it is essential to try to understand and recognize the legal aspect of this country. However, in Turkey, there has not been almost

any academic research on Chinese legal system. In our paper, we'll emphasize, after the revolution of People's Republic of China in 1949, Chinese Citizenship Act dated September 10, 1980 which was implemented instead of Chinese Citizenship Act (1929). Legal system: Chinese Citizenship Act which has been in effect for thirty-two years and consists only eighteen articles. This Act, unlike the law system that we are accustomed, has no sections, divisions, separations and headings; has listed only article numbers one under the other. Chinese Citizenship Act dispenses with fifty-five official ethnic group's identity and other similar elements in People's Republic of China; in the concept of nation, accepts an integrated concept of citizenship (art.2). In this context, firstly, the relevant provisions of citizenship in Turkish and Chinese Constitution will be compared. The Chinese Citizenship Act which sets three main subjects such as acquisition of citizenship, loss of citizenship and regain of citizenship will be compared and represented and evaluated differences with the provisions of Turkish Citizenship Act such as, natural-born citizenship, acquired citizenship, dual citizenship, loss of citizenship, regain of citizenship, competent court in citizenship issues, judicial discretion of these authorities.

Giriş

Gelişmekte olan Türkiye-Çin ilişkilerine paralel, iki ülke arasında kanunlar ihtilafı sorunları kaçınılmaz olacaktır. Çin Vatandaşlık Hukuku, milletlerarası özel hukuk için büyük öneme sahiptir. Bir şahsın şahsi hukukunun uygulanması çoğu kere onun vatandaşlığına bağlıdır. Nitekim Nisan 2011'de yürürlüğe giren "*Yabancı Unsur İçeren Medeni Hukuk İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında Çin Halk Cumhuriyeti Kanunu*" (Çin-MÖHK)¹, 2007 tarihli Türk Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun²'a paralel, yabancı unsur içeren aile hukuku sorunlarının çözümünde dikkate alınan kanunlar ihtilafı kurallarında "milli hukuk" kriterine yer vermiştir³. Bu bağlamda, Çin Vatandaşlık Hukukunun temel yapısı hakkında bilgi verilmesinin yerinde olacağı düşüncesindeyiz.

¹ Çin-MÖHK'un İngilizce metni için bkz.: <http://conflictflaws.net/News/2011/01/PIL-China.pdf>

² RG. 12 Aralık 2007-26728.

³ 1 Nisan 2011 tarihinde yürürlüğe giren Çin-MÖHK, özellikle aile hukuku ilişkilerinde milli hukuk bağlama kriterine yer vermiştir, bkz.: Evlilik Sözleşmesinin Kurulması (§ 21); Evlilik Sözleşmesinin Şekli (§ 22); Evliliğin Genel Hükümleri (§ 23); Mal Rejimi (§ 24); Soybağının Hükümleri (§ 25); Anlaşmalı Boşanma (§ 26); Nafaka (§ 29); Vesayet (§ 30); Ölümüne Bağlı Tasarrufun Şekli (§ 32); Ölümüne Bağlı Tasarrufun Hükümü (§ 33).

I. Çin Vatandaşlık Kanununun Tarihçesi

Çin hukuk sistemini, özellikle vatandaşlık hukuku bakımından **beş zamansal gelişim ve değişim perspektifi** ile incelemek gerekiyor. Çin’de meydana gelen politik değişiklikler, aynı zamanda vatandaşlık kanunlarının değişmesine de yol açmıştır. Çin’in ilk vatandaşlık kanunu monarşi döneminde çıkarılan 1909 tarihli Vatandaşlık Kanunudur. Qing Hanedanı’nın yıkılıp, Çin Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra çıkarılan 1912 tarihli Vatandaşlık Kanunu Çin Cumhuriyeti’nin ilk başkanı Dr. Sun Yat Sen’in görevden çekilmesiyle başa geçen General *Yuan Shi Kai* döneminde önemsiz birkaç değişiklikle 1914 yılında yeniden ilan edilmiştir. Milliyetçilerin (*Kuomintang*) 1928 yılında elde ettikleri zafer ile vatandaşlık kanunu 1929 yılında yeniden kaleme alınmıştır. Ancak Çin’de iktidarda olan Milliyetçi Parti, 1949’da gerçekleşen devrim ile iktidarı Komünist Parti’ye devretmek zorunda kalmıştır. Yönetimi ele geçiren Çin Halk Cumhuriyeti⁴ yöneticileri, ülkede yürürlükte olan tüm yürürlük kaynaklarını ilga etmişlerdir.

Aşağıda da listelenmiş olan ilk dört vatandaşlık kanunu bir öncekinin varyasyonudur⁵. Bu kanunların kısa da olsa bir özetinin verilmesi, günümüzde yürürlükte olan 1980 tarihli ÇVK’nun⁶ anlaşılması için faydalı olacaktır.

- 1) 1909 tarihli Çin Vatandaşlık Kanunu
- 2) 1912 tarihli Çin Vatandaşlık Kanunu
- 3) 1914 tarihli Çin Vatandaşlık Kanunu
- 4) 1929 tarihli Vatandaşlık Kanunu
- 5) Sessiz Dönem (*silent period*) [1949-1980 yılları arasında]
- 6) 1980 tarihli Çin Vatandaşlık Kanunu⁷ [halen yürürlükte]

⁴ Metinde genellikle ÇHC kısaltması kullanılmıştır.

⁵ Hecker, Das Standesamt 11/59, s. 301.

⁶ Bundan sonra ÇVK olarak kısaltılacaktır.

⁷ Çin Halk Cumhuriyeti Vatandaşlık Kanunu (Nationality Law of the People’s Republic of China) için bkz. China Official Annual Reports, 297 (1981) veya <http://en.chinacourt.org/public/detail.php?id=2706> . ÇVK ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Ginsburgs, George, The 1980 Nationality Law of the People’s Republic of China, The American Journal of Comparative Law, Vol. 30, No. 3 (Summer, 1982), pp. 459-498, Published by American Society of Comparative Law, <http://www.jstor.org/stable/839726>; Chen, Tung-Pi, The Nationality Law of the People’s Republic of China and the Overseas Chinaese in Hong Kong, Macao and Southeast Asia, http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/nylsintcom5&div=20&g_sent=1&collection=journals; Xixiang, Song, Development of the Nationality Law of China-On nationality issues of Hong Kong and Macau residents, Frant. Law China

Çin'de 1909 yılına kadar vatandaşlık sorunları örf ve adet hukukuna göre çözüme kavuşturulmaktaydı. Buna göre, ancak üç nesil öncesine kadar "şehir"de ikamet eden kişiler Çin vatandaşı olarak kabul edilmekteydi. Yabancı devlet vatandaşı ile evlilik, ancak evlilik Çin Hukukuna göre kurulmuş ise vatandaşlık kaybına yol açmaktaydı. Yabancı devlet vatandaşlığını kazanan bir Çinli, Çin vatandaşlığını kaybetmemekteydi. Bu dönemde, Kraliyete sadık kalma yükümlülüğü, Çin vatandaşlığının daima muhafaza edilmesini gerektirmekteydi.

28.3.1909 tarihli ilk ÇVK'da kabul edilmiş olan jus sanguinis prensibine göre, çocuk babanın vatandaşlığını takip etmekteydi. Çocuğun anasına bağlı olarak vatandaşlık kazanması ancak baba bilinmiyor veya vatansız ise mümkündü (m. 1). Bu dönemde bulunmuş çocuklar da Çin vatandaşı kabul edilmekteydi. Bir yabancının Çin vatandaşlığına kabul edilmesi, 10 yıl Çin'de kesintisiz ikamet etmesi ve sahip olduğu vatandaşlıktan çıkması şartına bağlanmıştır (m. 3). Evlilik, evlat edinme ve evlilik dışı doğan küçük çocuk ile baba arasında soybağının kurulması yoluyla da Çin vatandaşlığı kazanılmaktaydı. Çin vatandaşlığın kaybı sebepleri arasında yabancı devlet vatandaşlığına geçmek amacıyla Çin vatandaşlığından çıkma talebinde bulunmak (m. 11); yabancı bir devlet vatandaşı ile evlilik (bu evlilik ile yabancı eşin vatandaşlığı kazanılıyor ise) (m. 13) sayılmıştı. Çin vatandaşlığına yeniden alınma, özel durumların mevcudiyeti halinde mümkündü (m. 19-22).

18.11.1912 tarihli ÇVK'nın getirdiği yenilikler: Bir yabancının Çin vatandaşlığına kabul edilmesi için 1909 tarihli kanunun aradığı 10 yıl, 5 yıla indirilmişti (m. 4). Çin vatandaşı ana-babaya veya eşe (kadın) sahip olanlar gibi Çin de doğanlar da kolaylıkla Çin vatandaşı olabilmekteydi (m. 6). Kanun ayrıca izin almaksızın yabancı sivil veya askeri hizmette -Çin hükümeti tarafından uyarılmalarına rağmen- çalışmaya devam edenlerin Çin vatandaşlığını kaybedeceğini düzenlemişti (m. 12).

30.12.1914 tarihli ÇVK, 1912 tarihli Vatandaşlık Kanunu'ndan çok küçük değişiklikler ile yeniden ilan edilmiştir.

5.2.1929 tarihli ÇVK'ya göre yabancı bir kadının evlilik yolu ile Çin vatandaşlığına kabul edilmesi, sahip olduğu vatandaşlığı kaybetmesi şartına bağlanmıştır (m. 2). Kanun'un uygulandığı dönemde Çin vatandaşlığı kazanmak isteyen kişinin, (1) Çin vatandaşı babaya veya babanın kimliği bilinmi-

---

(2008), 3 (4): 611-629, <http://www.springerlink.com/content/g5q88611684vr323>; Turhan, Murat Turgut, Çin Halk Cumhuriyeti Vatandaşlık Yasası Üzerine Düşünceler, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1981-38-01-04/AUHF-1981-38-01-04-Turhan.pdf>; Hecker, Das Standesamt 11/59.

yor veya vatansız ise anaya sahip olması (m. 1); (2) (ana, baba bilinmiyor veya vatansız ise) Çin’de doğması; (3) (evlenmeden önceki vatandaşlık kaybediliyor ise) Çin vatandaşı biri ile evlenmesi (m. 2); (4) evlat edinilmesi (sadece erkek çocuklar) gerekmektedir. (5) İzinle vatandaşlıktan çıkmışsa, yeniden vatandaşlığa alınması yoluyla veya (6) Yetkili makam kararı ile mümkündür.

Bu zamansal süreç içerisinde en dikkat çeken husus, Çin’de 1949 ile 1980 yılları arasında vatandaşlık sorunlarının, ülkede yürürlükte olan bir vatandaşlık kanununun olmaması sebebiyle, bazen somut olay çözümüne göre, bazen ilga edilmiş olan Kanun hükümlerinin kıyasen uygulanması ile veya Çin Hükümeti’nin ilan ettiği kurallar çerçevesinde halledilmeye çalışılmış olmasıdır⁸. Ancak 1,341.414 milyon insanı barındıran Çin, dünyanın en kalabalık ülkesidir. Vatandaşlık kanunu olmadan bu ülkeyi yönetmenin zorluğu çok geç de olsa anlaşılabilir ve 1980 tarihli “Çin Halk Cumhuriyeti Vatandaşlık Kanunu” yürürlüğe konulmuştur.

1980 tarihli ÇVK otuz iki yıldır uygulanmaktadır. Bu süre boyunca milletlerarası arenada önemli değişiklikler olmuştur. Dünya nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Ayrıca Çin’de de önemli değişiklikler olmuştur: İngilizlerin egemenliğinde olan *Hong Kong*⁹ ve Portekiz kolonisi olan *Makao*¹⁰ sırasıyla 1 Temmuz 1997 ve 20 Aralık 1999’da anakaraya katılmıştır. Egemenlik değişikliğine uğrayan *Hong Kong* ve *Makao* toprak parçası üzerinde yaşayan kişilerin vatandaşlıkları meselesi önemli bir hukuki sorun olarak kabul edilmektedir. ÇHC Özel Yönetim Bölgeleri (*Macau/Hong Kong Special Administrative Region of the People’s Republic of China*) olan *Hong Kong* ve *Makao*, yetkililer arasında kararlaştırılan ortak deklarasyona göre, ÇHC’ne devir tarihinden sonraki elli yıl “tek ülke iki sistem” esasına göre yönetileceklerdir. Bu süre içerisinde, *Hong Kong* ve *Makao*, idari bağımsızlığını ve yapısını koruyacak, buna karşılık dışişleri ve savunma konularında doğrudan ÇHC Hükümetine bağlı olacaktır. Bununla birlikte, *Makao*’da yaşayanların vatandaşlık durumu ile *Hong Kong*’da yaşayanların vatandaşlık durumları tam bir benzerlik göstermez. Anakaraya katılan *Makao* ve *Hong Kong*’daki şahıslara ÇHC kendi vatandaşlığını verme hakkına sahiptir; bu

⁸ Bu dönem Çin doktrininde “vatandaşlık kanunundan yoksun bir dönem” olarak da ifade edilmektedir, bkz. Chen, s. 283, dn. 7. Bu konuda bkz. Hecker, s. 302-303.

⁹ *Hong Kong*, birçok küçük adadan ve bir yarımadadan meydana gelen 1000 km²’lik daracık bir bölgedir, XIX. yy. dan beri İngilizlerindir. Günümüzde, hemen hepsi Çinli olan 4 milyondan fazla nüfus sıkışık bir durumda burada yaşar.

Kaynak: <http://www.yeniensiklopedi.com/hong-kong-ve-makao/#ixzz21pOGWUkt>

¹⁰ Portekizlilerin 1557’de yerleştikleri *Makao*, XVIII.’yy.a kadar Çin ile Avrupa arasında ticaret merkeziydi.

Kaynak: <http://www.yeniensiklopedi.com/hong-kong-ve-makao/#ixzz21pO2XtLe>

şahısların vatandaşlığında kendiliğinden bir değişiklik olmaz. *Makao* ve *Hong Kong*'daki şahısların vatandaşlık durumları hakkında ÇHC Kongresi tarafından ilke kararları ("*Interpretation on Some Questions Concerning Implementation of the Nationality Law of the PRC in Hong Kong Special Administrative Region*" and "*Interpretation on Some Questions Concerning Implementation of the Nationality Law of the PRC in Macau Special Administrative Region*") alınmıştır. ÇHC, *Hong Kong*'da yaşayan şahısları Çin soyundan kabul ettiği için Çin vatandaşları olarak görmektedir. Bu şahıslara "*the British Nationality Selection Scheme*"¹¹ dahilinde verilen Britanya vatandaşlığı ÇHC tarafından tanınmaz; Britanya Hükümeti tarafından verilen belgeler, ÇHC açısından ancak üçüncü ülkelere giriş ve çıkışta ibraz edilecek bir "seyahat belgesi" değerindedir. Bu şahıslar *Hong Kong* Özel İdari Bölge dahil ÇHC topraklarında, Britanya Devleti'nin diplomatik korumasından da istifade edemezler.

Buna karşılık, *Makao* bakımından "bir şahıs, bir vatandaşlık" prensibi geçerli olacağı ifade edilmiştir. Portekiz atalarına sahip olup da *Makao*'da doğan ve ikamet eden şahıslara Çin vatandaşlığını seçme hakkı tanınmıştır. Bunun sebebi, *Makao* vatandaşlığının özel bir karaktere sahip olmasıdır: Portekiz atalarına sahip olan Makaoluların, hem Çin hem de Portekiz soyundan oldukları kabul edilmektedir. Tarihsel temel ve gerçekler dikkate alındığında, *Makao* Özel İdare Bölgesinde ikamet eden hem Çin hem de Portekiz soyundan olanlar, Çin veya Portekiz vatandaşlıklarından birini seçebilirler. Bu kişiler Çin vatandaşlığını seçtiklerinde, Portekiz vatandaşlığından vazgeçmiş oldukları kabul edilmektedir. Bu kişilerin sahip oldukları Portekiz pasaportları veya kimlik kartları, ÇHC'nde, ancak üçüncü bir ülkeye giriş ve çıkışta ibraz edilecek bir seyahat belgesi değerini taşımaktadır. Ayrıca bu şahıslar *Makao* Özel İdari Bölge dahil ÇHC'nde Portekiz devletin diplomatik korumasından yararlanamazlar¹².

Buna göre Çin Hükümeti'nin "çifte vatandaşlığı" yasaklayan prensibi *Hong Kong* ve *Makao*'yu da kapsamaktadır.

II. Çin Vatandaşlık Kanunu'nun Sistematiği ve Hakim Olan Genel İlkeler (TVK ile Karşılaştırmalı Olarak)

- ÇVK oldukça kısa, sadece 18 maddeden ibarettir. Buna karşılık; TVK 49 maddeden ibarettir.

¹¹ 1990 yılında Britanya Parlamentosu, 50.000 "elit Hong Konglu" aileye vatandaşlık statüsü ve yerleşim hakkı tanımıştır.

¹² Xixiang, s. 614-615.

- ÇVK'nda, alışık olduğumuz kanun sistematüğinden farklı olarak, kı-sımlar, bölümler, ayrımlar veya kenar başlıklar şeklinde bir düzenleme yapılmamıştır; sadece madde numaraları alt alta sıralanmıştır. Buna karşı-lık; TVK 5 Bölümden ibarettir.

- ÇVK, 1. maddesinde, vatandaşlık hukukunun üç temel konusu olan vatandaşlığın "kazanılması", "kaybedilmesi" ve "yeniden kazanılması"nı düzenlediğini hükme almıştır. Türk Vatandaşlık Kanunu da benzer bir içe-rikle, 1. maddesinde, Kanunun amacının Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybına dair iş ve işlemlerin yürütülmesine ilişkin usul ve esasları belir-lemek olduğunu ifade etmiştir.

Çin nüfusunun %92'sini Han ulusu olarak bilinen etnik Çinliler oluşturu-r. Bunun dışında hükümet tarafından tanınan elli beş etnik grup vardır. ÇVK'nun 2. maddesinin¹³ yorumuna göre, etnik Çinlilerin dışında, elli beş etnik gruba dahil olanlar da Çin¹⁴ vatandaşdır. Burada dikkat çeken husus ise, bu hükmün, Çin vatandaşlığının kazanılması/kaybedilmesi/yeniden kazanılması ile bir ilgisinin olmamasıdır. İlgili hüküm daha çok ÇHC'nin vatandaşlık anlayışı ile ilgilidir ve esasında Anayasada yer alması gerek-mektedir. Nihayetinde, hüküm ÇVK'dan sonra kabul edilen 4 Aralık 1982 tarihli ÇHC Anayasası'nın 33. maddesinde tekrarlanmış ("*ÇHC vatandaşlığına sahip olan herkes ÇHC vatandaşdır.*") ve böylece soyut kurallar içeren temel yasa metninde hak ettiği yeri bulmuştur. ÇVK'daki bu hüküm, Çin'in sosyalist hukuk sisteminin altında yatan iki önemli ilkeye işaret etmektedir: Çin'deki etnik grupların her bir ferдинin, vatandaşlık bakımından aynı ka-tegoride olduğu kabul edilmektedir, dolayısıyla vatandaşlık statüsü baki-mından tam bir eşitlik söz konusudur¹⁵. Bu hüküm, T.C. Anayasası'nın 66. maddesi ile karşılaştırıldığında, her iki Anayasa da, devlet ile vatandaş arasındaki bağ saf hukuki bağ ifade ettiği; vatandaşlık kavramının dil, ırk, etnik köken, renk, cinsiyet, kültür, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri farklılıkları yok sayarak mutlak bir eşitlik anlayışından hareket edildiği anlaşılmaktadır.

- TVK ile ÇVK karşılaştırıldığında dikkat çeken bir diğer benzerlik ise, her iki Kanunda da idareye belli ölçüde takdir hakkı tanınmış olmasıdır. İdareye tanının bu takdir hakkı esasında pek çok ülkenin vatandaşlık ka-nunlarında mevcuttur. Vatandaşlık bağının kamusal karakterinden kaynak-

¹³ Madde 2: Çin Halk Cumhuriyeti çok uluslu bir tekçi devlettir. Çin Halk Cumhuriyetinin uluslarından birine mensup olan kişi Çin vatandaşdır.

¹⁴ Hükümdeki "Çinli" terimi, "ırk" veya etnik grup anlamına gelir, ancak uluslararası ilişkiler bağlamında yanılıcı olarak milliyet olarak tercüme edilmektedir, Chen, s. 284, dn. 9.

¹⁵ Chen, s. 283, dn. 8.

lanan devlete verilen bu yetki, her devletin kendi vatandaşlarının kimler olduğunu serbestçe tayin edilmesi ilkesinin garantisidir denilebilir.

- ÇVK çifte vatandaşlığı yasaklamış hatta, çifte vatandaşlığı önleyen hükümler getirmiştir (m. 5, 8, 9, 13)¹⁶. Kanaatimize göre, Çin Vatandaşlık Hukuku'nun, Avrupa hukuklarından farklı olarak, en dikkat çeken hususu, çifte vatandaşlığı net bir şekilde reddetmesidir. Buna karşılık; 2009 tarihli TVK çifte vatandaşlığı bir bakıma teşvik etmektedir (m. 44)¹⁷. *Nomer'e* göre, çok vatandaşlık Türk vatandaşlık hukukunda kişinin hukuki bir özelliği olarak kabul edilmiştir¹⁸.

III. Çin Vatandaşlığının Kazanılması

1. Çin Vatandaşlığının Doğum ile Kazanılması

ÇVK, aynen TVK'da olduğu gibi, vatandaşlığın kazanılmasında kan (soybağı) esasının (m. 4, 5)¹⁹ yanında, toprak (doğum yeri) esasına (m. 6)²⁰ da yer vermiştir. ÇVK'ya göre, Çinli ana veya babadan gerek Çin'de, gerek Çin dışında doğan çocuklar Çin vatandaşlarıdır. Ancak burada çifte vatandaşlığı önlemek için getirilmiş olan 5. maddenin 2. fıkrası²¹ dikkate alındığında; yabancı ülkede ikamet eden ve Çin vatandaşı ana ve/veya babadan doğan ve doğumundan itibaren yabancı bir devlet vatandaşlığına sahip olan çocuk, Çin vatandaşını kazanamaz. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan bazı Çin soyluların vatandaşlık durumunu ele alacak olursak: ABD veya Kanada'da doğup o ülkenin vatandaşlığını kazanan (toprak esas gereği) Çin vatandaşı ana ve/veya babanın çocukları Çin vatandaşı

¹⁶ ÇVK'nın ilgili hükümlerin Türkçe tercümesi: Madde 5: Çin vatandaşı ana veya babadan yabancı ülkede doğan kişi Çin vatandaşıdır. Ancak, yabancı ülkede ikamet eden ve ana babadan birisi Çin vatandaşı olan ana ve babadan doğan ve doğumu ile yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişi Çin vatandaşı değildir. Madde 8: Yetkili makam kararı ile Çin vatandaşlığının kazanılması, talebin kabul edilmesiyle gerçekleşir. Çin vatandaşlığının kazanılması yabancı devlet vatandaşlığının kaybedilmesine sebep olmaktadır. Madde 9: Yabancı ülkede ikamet eden ve kendi iradesi ile yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan her Çin vatandaşı, Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşlığını otomatik olarak kaybeder. Madde 13: Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşlığını kaybetmiş olan yabancılar, haklı sebep göstererek yeniden Çin vatandaşlığını kazanmak için talepte bulunabilirler. Çin vatandaşlığının yeniden kazanılması, yabancı devlet vatandaşlığının kaybedilmesine yol açmaktadır.

¹⁷ Çifte vatandaşlığın önlenmesi ilkesi, Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'nde (European Treaty Series) yer almamaktadır.

¹⁸ Nomer, Ergin, Türk Vatandaşlık Hukuku, 18. Bası, İstanbul 2010, s. 141.

¹⁹ ÇVK madde 4: Çin vatandaşı ana veya babadan Çin'de doğan kişi Çin vatandaşıdır. Madde 5 (bkz. dn. 16).

²⁰ ÇVK madde 6: Vatansız veya vatandaşlığı belirsiz olup da Çin'de ikamet eden ana ve babadan Çin'de doğan kişi, Çin vatandaşıdır.

²¹ Bkz. dn. 16.

olarak kabul edilmezler (m. 5). Diğer bir ifadeyle, Çin vatandaşı ana veya babanın çocukları, toprak esasının kabul edildiği ülkenin vatandaşlığını kazanmaları halinde, Çin vatandaşlığını kazanamayacaklardır. Oysa, bu çocuklara belirli bir yaşa geldiklerinde en azından vatandaşlıklardan birini seçme hakkı tanıyan bir düzenleme getirilmesi yerinde olurdu²².

Diğer taraftan Çin'de doğan çocuk, ana veya babaya bağlı olarak kazandığı Çin vatandaşlığının yanı sıra yabancı devlet vatandaşı olan ana veya babasının vatandaşlığını da kazanması olasıdır. Fakat ÇVK'nun temel prensibi gereği çifte vatandaşlık kabul edilmediği için, örneğin yabancı bir baba ve Çin vatandaşı bir anadan doğan bir çocuğun Çin'de yabancı konsolosluk veya elçilikten temin ettiği yabancı pasaporta herhangi bir değer biçilmemektedir. Görüldüğü üzere, Çin vatandaşı ana ile yabancı bir babadan Çin'de dünyaya gelen çocuğun sadece Çin vatandaşlığı esas alınır. Fakat bu çocuklar, ilgili yabancı ülke hukukuna göre hak ettikleri yabancı vatandaşlığa dayanarak edindikleri pasaportu kullanarak Çin'den ilk kez çıkış yaptıklarında kamu güvenlik birimlerine başvurmaları önerilmektedir²³. Çünkü bu çocukların Çin'e yabancı pasaportla giriş yapmaları halinde bir süre sonra pratik zaruretlerden dolayı (okul yaşına geldiklerinde) çocuğun adına ailesinin kamu güvenlik birimlerine başvuruda bulunup, çocuğun Çin vatandaşlığının tanımlanmasını talep etmeleri gerekmektedir. En geç bu aşamada, çocuk iki vatandaşlıktan birini tercih etmek mecburiyetindedir. Görüldüğü üzere, Çin'de doğan ve ebeveynlerinden biri yabancı devlet vatandaşı olan bir çocuk bakımından dahi çifte vatandaşlığa müsaade edilmemiştir. Bu tavır, Çin Vatandaşlık Hukuku'nda tek vatandaşlık prensibinin ne kadar katı uygulandığını göstermektedir.

ÇVK, vatandaşlık kazanılmasında toprak esasına da yer vermiştir. Gerçek ÇVK'da, gerekse Türk Vatandaşlık Kanunu'nda, toprak esasına tamamlayıcı bir nitelik verilmiştir. Bu benzerliğe karşılık; ÇVK, TVK'dan farklı olarak, toprak esasını "ikamet" şartına bağlamıştır²⁴. İlgili hükme göre, vatansız veya vatandaşlığı belirsiz olup da Çin'de ikamet eden ana ve baba-

²² Bu fikir Çin doktrininde de ileri sürülmüştür bkz. Song, s. 622. Bu öneri, Alman hukukundaki uygulamayı da çağrıştırmaktadır: En az sekiz yıldır yasal olarak Almanya'da ikamet eden anne veya babanın çocuğu doğumla Alman vatandaşlığını kazanır. Bu kişi aynı zamanda yabancı statüsündeki anne ve babasının da vatandaşlığına sahiptir. Çifte vatandaş durumunda olan bu kişilere, 18 yaşına girdiklerinde, Alman dairelerince, iki vatandaşlıktan birini seçme çağrısı (Optionspflicht) yapılır. Bu durumdaki kişiler, 23 yaşını dolduruncaya kadar seçme kararını vermezlerse, otomatik olarak Alman vatandaşlığını kaybederler.

²³ Çin'i terk eden çocuğun, Çin'de doğduğuna ilişkin doğum belgesi önemlidir. Çünkü ülkeye Çin vatandaşı olarak ancak bu belge sayesinde girebilir.

²⁴ Buna karşılık 1929 tarihli ÇVK'na göre, "Çin'de doğan ve ana ile babasının nerede olduğu bilinmeyen veya anası ile babası vatansız olan çocuk Çin vatandaşıdır" (m. 1 IV).

dan Çin’de doğan kişi Çin vatandaşıdır (ÇVK m. 6). Ancak bu şartın, bulunmuş (ana/babası tespit edilemeyen) çocuklar bakımından aranmayacağı söylenmelidir.

2. Çin Vatandaşlığının Yetkili Makam Kararıyla Kazanılması

Çin vatandaşlığına yetkili makam kararıyla alınma, vatansız veya yabancı kişinin talebi ve 7. maddede²⁵ belirtilen şartların mevcudiyeti halinde mümkün olabilir. İlgili hükümde, talepte bulunan kişinin, ÇHC Anayasası ve yasalarına uymayı kabul ettiğini beyan etmesi aranmaktadır. Bu şartın yanı sıra; aşağıdaki özel şartlardan birinin bulunması gerekmektedir:

- bir Çin vatandaşı ile yakın akrabalık ilişkisine sahip olmak veya
- Çin’de ikamet etmek veya
- diğer haklı nedenler göstermek

Özel şartlar içerisinde yer alan “Çin’de ikamet etme” şartının gerçekleşip gerçekleşmediği, Çin Hukukuna göre tespit edilecektir. Bununla birlikte, Ağustos 2004 itibariyle ÇHC’nde yeşil kart uygulamasının başladığı ifade edilmelidir. Daha çok kalifiye kişilere verilen yeşil kartın, Çin vatandaşlığını kazanmada kolaylık getireceği söylenebilir. Aranan diğer özel şart “Çin’de akrabası bulunmak” bakımından şu hususlara işaret edilmelidir: ÇVK, evlenme ile vatandaşlığın kazanılması hususunda herhangi bir hüküm getirmemiştir. Aynı şekilde, Kanun, yetkili makam kararıyla Çin vatandaşlığını kazanan bir kişinin çocuklarının ipso facto Çin vatandaşı olacağına dair de bir hüküm içermemektedir. Ancak gerek Çin vatandaşı ile evlenen yabancıların, gerek Çin vatandaşı olan kişilerin çocukları, ÇVK m. 7’de ifade edilen “Çin vatandaşı ile akrabalık ilişkisi” şartını yerine getirdiği söylenebilir. Özel şartlar içerisinde yer alan son şart olarak “diğer haklı sebep” kapsamında, yabancı sermaye yatırımı yapan kişiler, devrime ve ÇHC’nin kurulmasına katkı sağlayanlar, idarenin takdiri ile Çin vatandaşlığına kabul edilebilmektedirler.

Yetkili makam kararı ile Çin vatandaşlığına alınma kapsamı içerisinde “yeniden vatandaşlığa alınma” (ÇVK m. 13)²⁶ kurumu da dikkate alınmalıdır. İlgili hükme göre, Çin vatandaşlığını kaybetmiş²⁷ olup da haklı bir se-

²⁵ Madde 7: Çin vatandaşlığını yetkili makam kararı ile kazanma talebinde bulunan her vatansız veya yabancı kişi, Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası ve yasalarına uymak ve aşağıdaki şartlardan birinin mevcudiyeti şartıyla Çin vatandaşlığını kazanır: Bir Çinli ile yakın akraba olmak/Çin’de ikamet etmek/diğer haklı sebepler ibraz etmek.

²⁶ Bkz. dn. 16.

²⁷ ÇVK m. 13, Çin vatandaşlığının kanun hükmü olarak kaybı (m. 9) ile kendi iradesi ile (m. 10-12) kaybedilmesi arasında bir ayırım yapılmamaktadır.

bep ileri sürerek yeniden Çin vatandaşlığını kazanmak isteyen her yabancı kişi bu amaçla bir talepte bulunabilecektir. TVK'da da var olan bu kurum, kişiyi yeniden vatandaşlığa almada idareye takdir hakkı tanımıştır. İdarenin takdir hakkı, ÇVK'nun 13. maddesinde aranan "haklı sebeplerin" mevcudiyeti bakımından öne çıkmaktadır. Buna karşılık TVK'nda, Türk vatandaşlığının yeniden edinilmesi için tek şart olarak "milli güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir halin bulunmaması" aranmaktadır (m. 13). Türk Vatandaşlık Kanunu'nda yer alan bu şart bakımından da idarenin belli oranda takdir hakkının bulunduğundan bahsetmek yanlış olmayacaktır.

Yetkili makam kararı ile Çin vatandaşlığının kazanılmasında hangi usul ve esasların dikkate alınacağı (m. 14, m. 15) ve vatandaşlığa alınmanın sonuçları (m. 16) hakkındaki düzenlemelere göre, Çin vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin başvurular Çin'de "Bölge ve Belediyelerin Kamu Güvenlik Büroları"na, yurt dışında ise ÇHC Diplomatik Temsilciliklere ve Konsolosluklarına bizzat veya 18 yaşından küçükler için ana, baba veya diğer bir yasal temsilci tarafından yapılır (ÇVK m. 14). Yetkili makamın kararına bağlı olarak Çin vatandaşlığını kazanmak için başvuran yabancıların, başvuru için Kanunun aradığı şartları taşıyıp taşımadıklarının tespiti, inceleme ve kabulü, ÇHC Kamu Güvenliği Bakanlığı tarafından yapılır (m. 16). Başvuru için Kanunun aradığı şartları taşıyanlara ve durumu uygun görülenlere, ÇHC Kamu Güvenliği Bakanlığı tarafından taleplerinin kabul edildiğine dair bir belge verilir (m. 16).

Çin vatandaşlığına alınma başvurusunun sonuçlarını düzenleyen 8. maddesi "*vatandaşlığa alınma ile Çin vatandaşlığının kazanılması, vatandaşlığa alınma talebinin kabul edilmesi ile geçerli olur.*" demek suretiyle bu talebin bir kabule bağlı olduğu ifade edilmiştir. Ancak bu maddenin 2. cümlesi ilginç olması sebebiyle zikredilmelidir: "*Çin vatandaşlığının kazanılması, yabancı devlet vatandaşlığının kaybına yol açar*". Çifte vatandaşlığı önlemek amacıyla getirilmiş olduğu anlaşılan bu hüküm, öteden beri kabul edilen devletler hukuku anlayışına ters düşen bir hükümdür. Bilindiği üzere, hiçbir devlet diğer bir devletin vatandaşlarını belirleme yetkisine sahip değildir. Aksini düşünmek, diğer devletin hâkimiyet haklarına müdahale anlamına gelmektedir²⁸. Ancak bu hükmü, Çin'in vatandaşlığa alınma politikası dikkate alındığında, ilgili Bakanlığın inceleme sonucunda olumlu bir karar vermesi,

²⁸ Uluslararası hukukun ilkelerine işaret edilen "1930 tarihli Vatandaşlık Kanunlarının Çatışması ile İlgili Bazı Sorunlara İlişkin Sözleşme"nin 1. maddesinde, vatandaşların kimler olacağını, kendi kanunları ile belirlemenin her devletin kendine ait bir yetki olduğu belirtilmiştir, bu konuda ayrıca bkz. AYBAY, Rona, Kadının Uyraklığı Üzerine Evlenmenin Etkisi, <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/059.pdf>.

talepte bulunan yabancı kişinin aslen veya sonradan kazanmış olduğu diğer vatandaşlıktan çıkmasına ilişkin örtülü bir şartı daha aradığı şeklinde yorumlanmaktadır²⁹.

ÇVK'nda, Türk Vatandaşlık Kanunu'ndan farklı olarak, yukarıda da bahsedildiği üzere, evlenme ile vatandaşlık kazanılması, evlat edinmenin evlatlığın vatandaşlığına etkisi, evlilik dışı doğan çocuk ile baba arasında soybağının kurulması halinin vatandaşlık hukuku açısından hükmü meselelerine yer verilmemiştir. Bu konular mümkün mertebe, ÇVK m. 7 çerçevesinde değerlendirilmektedir.

IV. Çin Halk Cumhuriyeti Vatandaşlığının Kaybı

ÇVK, Çin vatandaşlığının kayıp hallerini iki grup içerisinde toplamıştır. Birinci grup vatandaşlığın kanun gereği kaybedilmesidir. ÇVK'nun 9. maddesine göre, yabancı ülkede ikamet eden ve gerek kendi istekleri ile gerekse iradeleri dışında bir sebeple yabancı devlet vatandaşlığını kazanan Çin vatandaşları, ÇHC vatandaşlığını kanun hükmü olarak bütün hakları ile kaybederler. İkinci grubu, kişinin iradesine bağlı olarak Çin vatandaşlığından çıkma (m. 10) hali teşkil etmektedir.

Yetkili makam kararı ile Çin vatandaşlığının kaybı olan "çıkma" kurumuna göre, bir yabancıya yakın akrabası olan veya yabancı ülkede ikamet eden veya diğer bir haklı sebep ileri süren kişi, Çin vatandaşlığından çıkabilir (m. 10). Hiç şüphesiz bu şartlar içerisinde "yakın akrabalık" ilişkisi Nisan 2011'de yürürlüğe giren yeni "*Yabancı Unsur İçeren Medeni Hukuk İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında Çin Halk Cumhuriyeti Kanunu*"nun gösterdiği hukuka göre çözüme kavuşturulacaktır. Buna karşılık, "yabancı ülkede ikamet etmek" şartına dayanarak çıkma talebinde bulunan Çin vatandaşından yabancı ülkede ikametgâhının bulunduğu dair bir belgenin yetkili makama ibraz etmesi istenecektir.

ÇVK, vatandaşlıktan çıkmada, TVK tarafından aranan "yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak" gibi bir şart aramamaktadır. ÇVK'nda böyle bir şartın aranmaması hiç şüphesiz, Çin vatandaşlığından çıkan bazı kişileri vatansız konumuna getirebilir. Diğer taraftan, ÇHC, 30.8.1961 tarihli "Vatansızlığın Azaltılmasına Dair New York-Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"ne veya 13.5.1963 tarihli "Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına Dair Bern-CIEC Sözleşmesi"ne de taraf değildir. Yasal durum böyle olmakla birlikte, uygula-

²⁹ Turhan, s. 237.

mada vatansızlığın önlenmesine ilişkin çabanın mevcut olduğu ifade edilmektedir³⁰.

Çin vatandaşlığından çıkma izni talebi karşısında, ÇHC Kamu Güvenliği Bakanlığı, talepte bulunan kişinin bir devlet kurumu çalışanı olup olmadığını ve aktif askerlik hizmetinde bulunup bulunmadığını (m. 12) inceler, uygun görürse talebi kabul eder (m. 16). Çıkma talebi ilgili Bakanlık tarafından incelendikten ve olumlu karar verildikten sonra Çin vatandaşlığı kaybedilmiş olur (m. 11).

ÇVK, Çin vatandaşlığını kanun gereği kaybetmenin hukuki sonuçları hakkında herhangi bir düzenleme getirmemiştir. Hiç şüphesiz vatandaşlık kaybının eş ve çocuklar bakımından sonuçları olabileceği gibi, vatandaşlığı kaybeden kişinin malvarlığı haklarına ilişkin sonuçları da olabilir. ÇVK'nın bu konularda bir çözüm getirmemiş olması, bu konuda somut olay çözümü prensibine göre hareket edilmek istendiği yönünde yorumlanabilir.

V. Sonuç

Milletlerarası gelişmeler dikkate alındığında, kişilerin “tek vatandaşlık” için zorlanması anlayışı artık terk edilmeye başlanmıştır. Farklı devlet vatandaşlığına sahip evli çiftler ve çocuklarına çifte vatandaşlığın tanınması; ikinci nesil göçmenlere, sahip oldukları vatandaşlıkları terk etmeden, kabul eden devletin vatandaşlığını da kazanabilmeleri ve uzun süreli oturma hakkından yararlanan yabancılara çifte vatandaşlık hakkından yararlanma hakkının verilmesi, artık günümüzde kabul edilmektedir. Genel eğilim böyle olmakla birlikte dünyada³¹ halen çifte vatandaşlığın reddinde ısrarlı olan ülkeler arasında ÇHC de sayılmaktadır. Dünyanın dört bir tarafına dağılmış durumda olan Çin vatandaşları, Avrupa’da yaşayan Türk vatandaşları gibi, muhtemelen hem kendi ülkeleri ile maddi ve manevi bağlarını koparmak istemeyecekler hem de buldukları ülkelerin vatandaşlığını kazanmak isteyeceklerdir. Türk hukuku bakımından bu sorun, Kanuna eklenen bir hükümlerle (TVK m. 29) aşılmaya çalışılmaktadır.

ÇHC, geleneksel Çin toplumu ile son bağlarını koparmak amacıyla 1999 yılında Borçlar Hukuku, 2007 yılında Eşya Hukuku, 2009 yılında Haksız Filler Hukuku ve son olarak 1 Nisan 2011 yılında yürürlüğe giren Çin

³⁰ Chen, s. 297.

³¹ 6.11.1997 tarihli Vatandaşlığa Dair Avrupa Sözleşmesinde, çok vatandaşlığın hukuki düzenleme konusu olarak dikkate alınması vurgulanmıştır. Buna rağmen, örneğin Almanya devlet menfaati gerekçesi ile çifte vatandaşlığı, kendi ülkesinde belirli şartların da dikkate alınmasıyla, doğan çocuklara reşit olana kadar tanımaktadır.

Milletlerarası Özel Hukuku (Yabancı Unsur İçeren Medeni Hukuk İlişkilerine Uygulanacak Hukuka İlişkin Çin Halk Cumhuriyeti Kanunu) alanlarında başlatılan kodifikasyon çalışmalarına halen devam etmektedir. Günümüzde hemen hemen her ülkenin işbirliği içerisinde olduğu Çin'deki bu değişim rüzgârının 1980 yılından beri yürürlükte olan Vatandaşlık Kanunu'nu da etkileyeceği öngörüsünü sergilemenin naif bir yaklaşım olmadığı ifade edilmelidir. ÇVK'nun belirgin özelliği olan çifte vatandaşlık karşısındaki sert tutumu ancak yapılacak bir kanun değişikliği ile milletlerarası gelişmelerle uyumlu olarak yumuşatılabilir.

.....